

6 Demokrati og pressefrihet

I rapporten *Freedom in the World 2022* slås det fast at demokrati som styreform har vært i kontinuerlig tilbakegang gjennom de siste 16 årene, samtidig som autoritære regimer har vært på fremmarsj. I tillegg til at slike regimer angriper fundamentale friheter i sine egne land, har man også sett en utvikling hvor disse i økende grad støtter hverandre gjennom «antidemokratiske allianser». Ifølge Freedom House er det nå kun 20 prosent av verdens befolkning som lever i helt frie land.³

³ Freedom House. 2022. *Freedom in the World 2022*, s. 1-11, https://freedomhouse.org/sites/default/files/2022-02/FIW_2022_PDF_Booklet_Digital_Final_Web.pdf

Noen av forutsetningene for et fungerende demokrati er frie valg, systemer og institusjoner som sikrer maktbalanse og transparens, samt mekanismer som sikrer mot politisk kontroll av medier og domstoler. Det er mange eksempler på at ytringsfrihet og pressens frihet angripes, eller at regimer forsøker å ta kontroll på mediene. Dette skjer gjennom rettssystemet, gjennom lovendringer, gjennom oppkjøp, gjennom forskjellige former for trakassering og gjennom propaganda og desinformasjon. I *World Press Freedom Index*, som utarbeides av *Reporters Without Borders* (RSF), ble pressefriheten vurdert som «god» i kun åtte av 180 land i 2022.⁴ Ifølge UNESCOs *World trends in freedom of expression and media development*-rapport har 85 prosent av verdens befolkning opplevd en nedgang i pressefriheten i hjemlandet i løpet av de siste fem årene.⁵

Nedgangen i pressefriheten må også antas å ha en negativ effekt på områdene som er dekket av SPUs etiske retningslinjer, ettersom det fører til at færre alvorlige forhold blir avdekket, og at færre av de involverte blir ansvarliggjort. Det gjør det også vanskeligere for Etikkrådet å innhente informasjon om mulige normbrudd begått av selskaper i fondet.

Etikkrådets tilrådning av oktober 2022 om å sette det polske energiselskapet Polski Koncern Naftowy Orlen SA (Orlen) til observasjon, må delvis ses mot denne bakgrunn. Utgangspunktet for tilrådingen var

Orlens oppkjøp av avisutgiveren Polska Press og de mulige implikasjonene dette kan få for pressefrihet i Polen. Oppkjøpet av Polska Press gir Orlen kontroll over de fleste regionale avisene i landet i tillegg til et stort antall lokale mediehus og nettbaserte portaler. En rekke sentrale aktører har pekt på at statens eierskap i Orlen gjør at Polska Press vil kunne utsettes for politisk påvirkning, og at oppkjøpet derfor har en negativ virkning på ytringsfriheten. Denne kritikken inngår også i en kontekst der pressefriheten i landet er minkende.

Dette er den første saken der Etikkrådet vurderer redusert eller manglende ytringsfrihet som tema for brudd på menneskerettighetskriteriet. Ytringsfrihet og herunder pressefrihet er omfattet både av Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og av Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen.

Tap av ytringsfrihet og derav risiko for politisk påvirkning er særlig alvorlig i forbindelse med valg, og Etikkrådet har merket seg at flere aktører har gitt uttrykk for alvorlig bekymring for uavhengigheten til Polska Press-publikasjonene i forbindelse med valget i 2023. I hvilken grad denne risikoen vil materialisere seg, er foreløpig usikkert. På grunn av usikkerheten om utviklingen fremover i tid anbefalte Etikkrådet å sette selskapet til observasjon.

4 RSF's 2022 World Press Freedom Index: a new era of polarisation: <https://rsf.org/en/rsf-s-2022-world-press-freedom-index-new-era-polarisation>

5 UNESCO. 2022. *Journalism Is a Public Good: World Trends in Freedom of Expression and Media Development*, Global Report 2021/2022, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380618>